

ارائه الگویی برای تعیین عوامل تاثیرگذار بر جذب سرمایه گذاری در مناطق تجاری-خارجی (مورد مطالعه: تجاری-خارجی ارس)

نویسنده مسئول: میرمهدی حسینی^۱

متینه مقدم^۲

محمدعلی موسی زاده^۳

پوریا فرح گل^۴

چکیده

سرمایه گذاری یکی از مهمترین متغیرهای کلان در اقتصاد محسوب می شود و تحت تاثیر عوامل متعدد متغیرهای پولی و مالی و سازمانی، ساختاری قرار دارد. پژوهش حاضر با هدف ارائه الگویی برای تعیین عوامل تاثیرگذار بر جذب سرمایه گذاری در مناطق تجاری-خارجی (مورد مطالعه: تجاری-خارجی ارس) انجام شده است. جامعه آماری در این تحقیق کارشناسان منطقه تجاری خارجی ارس، اساتید و صاحب نظران آشنا با مقوله مناطق آزاد ارس و همچنین سرمایه گذاران داخلی و خارجی واقع در منطقه آزاد تجاری خارجی ارس را در بر می گیرد که تعداد آنها ۱۷۴ در نظر گرفته شده است و حجم نمونه ۱۲۰ نفر گزارش شده است. پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ مناسب گزارش شده است. در این پژوهش با استفاده از روش مدلسازی معادلات ساختاری و به کارگیری نرم افزار لیزرل فرضیه های پژوهش مورد آزمون قرار گرفته شده اند و نتایج حاصل از انجام این پژوهش بیانگر این امر است که عوامل تاثیرگذار بر جذب سرمایه گذاری در مناطق تجاری-خارجی ارس توانسته است بر جذب سرمایه تاثیرگذار باشد.

واژه های کلیدی: عوامل تاثیرگذار، جذب سرمایه گذاری، مناطق تجاری-خارج

Abstract

Investment is one of the most important macroeconomic variables in the economy and is influenced by various factors, including monetary, financial and organizational variables. The purpose of this study was to provide a model for determining the factors affecting investment attraction in commercial-foreign areas (Case study: Aras Commercial-External). The statistical population includes Aras foreign trade experts, professors and experts familiar with Aras Free Zone as well as domestic and foreign investors located in Aras Free Trade Zone. The sample size has been reported to be 120 people. Its reliability has been reported using appropriate Cronbach's alpha test. In this research, the research hypotheses have been tested by using structural equation modeling and LISREL software. Capital is impressive.

Keywords: Affecting Factors, Investment Attraction, Business-Outside Zones

^۱ کارشناسی ارشد، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد عجب شیر، ایران ۰۹۱۴۵۷۰۴۸۰۵

^۲ دانشجوی دکتری تخصصی مدیریت بازرگانی پیام نور تهران، تهران، ایران، Matineh_moghaddam@gmail.com

^۳ کارشناسی ارشد، گروه فناوری و اطلاعات، دانشکده اقتصاد و مهندسی، دانشگاه علمی کاربردی شیراز، ایران

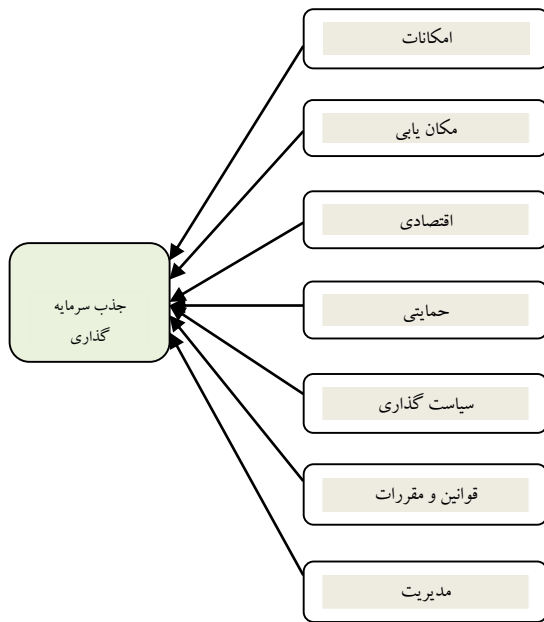
^۴ کارشناسی ارشد، گروه مدیریت صنعتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران، pouriafarahgol@gmail.com

مقدمه

سرمایه گذاری به عنوان موتور محرکه رشد اقتصادی، لازمه نیل به توسعه اقتصادی و اجتماعی است. افزایش سرمایه گذاری منجر به افزایش تولید، افزایش ارزش افزوده، افزایش درآمد، افزایش رفاه، افزایش اشتغال، کاهش نرخ بیکاری و کاهش فقر می شود. مقوله سرمایه و سرمایه گذاری در فرایند توسعه اقتصادی از اهمیت ویژه و بنیادی برخوردار بوده، بر این اساس دولت ها برای دستیابی به یک اقتصاد پیشرفته و پویا توجه لازم را به آن از طریق، وضع و اعمال قوانین و مقررات خاص، ایجاد بسترها و بهبود زیرساخت های لازم، استفاده بهینه از منابع، امکانات، ظرفیت ها، توانمندی ها و به کارگیری مدیریت اصولی و علمی و منطقی معطوف می دارند تا بدین وسیله موجبات تحول و پیشرفت کشور و جوامع را فراهم آورند (دودانگی، ۱۳۹۵). توسعه ی اقتصادی نیازمند سرمایه گذاری در بخش ها و فعالیت های مختلف اقتصادی است. بدون سرمایه گذاری در طرح های زیربنایی و روبنایی نمی توان انتظار گسترش اشتغال، تولید و رفاه اقتصادی را داشت. امروزه بسیاری از کشورهای جهان، تمایل شدیدی به جذب سرمایه های خارجی پیدا کرده اند. یکی از راه های مفید و مناسب بدین منظور ایجاد «مناطق پردازش صادرات» یا مناطق آزاد تجاری- صنعتی است. امروزه تجربه ی بسیاری از کشورها- مانند؛ چین، کره جنوبی، تایوان- نشان می دهد که می توان با ایجاد «مناطق پردازش صادرات» یا «مناطق آزاد تجاری- صنعتی» امکان جذب «سرمایه گذاری مستقیم خارجی» و توسعه ی صادرات کالاهای صنعتی و در نتیجه درآمدهای ارزی کشور را افزایش داد (شاکری و سلیمی، ۱۳۸۵) امروزه یکی از راهکارهای مفید و مناسب برای گسترش سرمایه گذاری (داخلی و خارجی)، ایجاد مناطق آزاد تجاری می باشد. شکل گیری مناطق آزاد تجاری و صنعتی در بسیاری از کشورهای جهان و از جمله در ایران با هدف فراهم آوردن بسترهای لازم برای ارتقای درجه پیوندیابی با بازارهای جهانی و افزایش میزان صادرات کالاها و خدمات از طریق حذف یا کاهش محدودیت های متعارف موجود در سرزمین اصلی و ایجاد مزیت نسبی برای فعالیت اقتصادی در آن مناطق بوده است که به طور معمول با تجهیز سرمایه های خارجی و بهره گیری از مدیریت و دانش فنی سطح بالا به تسریع رشد و توسعه اقتصادی آن مناطق انجامیده است. در ایران نیز تفکر ایجاد مناطق آزاد تجاری، پیش از سال ۱۳۳۰ شکل گرفت و با تدوین برنامه اول توسعه به دولت اجازه داده شد تا در سه نقطه اقدام به تأسیس مناطق آزاد تجاری صنعتی کند. براساس این

برنامه، گمرک و سازمان بنادر نیز موظف به ایجاد مناطق حراست شده ویژه ای شدند تا کالاها و مواد اولیه، قطعات و ابزار تولیدی را که بدون انتقال ارز وارد کشور می شد، به صورت امانی نگهداری کنند (افتخاری و همکاران، ۲۰۰۹). عوامل بسیاری بر جذب سرمایه گذاری موثر بوده و با آن مرتبط می باشند که در تحقیق حاضر سعی گردیده است تا عوامل تاثیرگذار بر جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد تجاری خارجی ارس مورد بررسی قرار گیرد. توسعه اقتصادی یکی از اهدافی است که توسط اکثر کشورها، از جمله ایران به شدت دنبال می شود. بر این اساس، تکیه بر افزایش کمی و کیفی عوامل تولید برای رشد و توسعه پایدار، همواره مدنظر همه کشورها بوده است. رنج کمبود سرمایه به عنوان عامل تولیدی مهم، مانعی جدی بر راه توسعه و پیشرفت کشورهای در حال توسعه محسوب می شود. از این- رو، کشورها برای تحقق اهداف کلان اقتصادی و برای تکمیل منابع داخلی، به منابع خارجی به ویژه سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) روی می آورند؛ از سوی دیگر، سرمایه گذاران خارجی به ویژه شرکت های فراملیتی، جهت ارتقای سطح رقابت پذیری و کسب سود بیشتر به سرمایه گذاری در مناطق مستعد و مزیت دار متمایل شده اند. همچنین در طی دو دهه گذشته با ارتقای سطح تکنولوژی، امکان انتقال سرمایه به میزان قابل توجهی افزایش یافته است. نتیجه طبیعی عوامل مذکور، رشد سریع سرمایه گذاری مستقیم خارجی، در کشورهای مختلف اعم از توسعه یافته و در حال توسعه است. از جنبه اهمیت، انجام این پژوهش منجر به شناسایی عوامل تاثیرگذار بر جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد تجاری خارجی می شود و مسئولین امر می توانند از نتایج آن بهره مند گردیده و در مورد عوامل تاثیرگذار بر سرمایه گذاری در منطقه مذکور آگاهی یابند. بر این اساس می توانند با تقویت و ارتقا عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری، نسبت به جذب سرمایه های داخلی و خارجی به منظور توسعه منطقه اقدام نمایند. از جنبه ضرورت نیز، عدم انجام این تحقیق موجب غفلت و ناآگاهی مسئولین منطقه آزاد تجاری خارجی ارس از عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری خواهد شد. لذا در آن صورت در این زمینه برنامه ریزی و اقدامی به عمل نخواهد آمد، زیرا پایه و اساس هرگونه تحول و توسعه اطلاع از عوامل و عناصر موثر و مرتبط با موضوع توسعه و همچنین تجزیه و تحلیل وضع موجود می باشد. بر این اساس با توجه به رقابتی شدن جذب سرمایه و سرمایه گذاران در سطح جهانی و کشوری و به ویژه مابین مناطق آزاد کشور، این غفلت و بی توجهی، باعث جا ماندن از این رقابت شده و موجبات عقب ماندگی و عدم

چارچوب نظری و مدل مفهومی

شکل (۱): مدل پژوهش محقق ساخته

ادبیات و پیشینه نظری تحقیق

دودانگی (۱۳۹۵) این تحقیق تجزیه و تحلیل مسائل و مشکلات جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی و ارائه راهکارهای مناسب برای جذب سرمایه گذاری است، ارزیابی نتایج حاصل از مدل های اقتصادی نشان داده که عوامل متعددی از جمله درآمد ملی، GDP، هزینه های بخش دولتی، نرخ تورم، درجه باز بودن اقتصادی، سرمایه انسانی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی در میزان کل سرمایه گذاری موثر بوده است. در نتیجه این تحقیق، روش های جدیدی پیشنهاد شده که به کار بردن این روش ها می تواند در جهت بهبود محیط کسب و کار و با هدف افزایش سرمایه گذاری مورد استفاده قرار گیرد و در کشورهایی با مشکلات مشابه، اصلاح قوانین و مقررات مرتبط برای بهبود روند جذب سرمایه گذاری موثر است. گرابی نژاد و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان "عوامل مؤثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم داخلی و خارجی در ایران" بیان کرده اند که نحوه توزیع سرمایه گذاری مستقیم خارجی و نیز چگونگی جذب و تأثیر آن بر اقتصاد

پیشرفت را برای منطقه آزاد تجاری خارجی ارس در پی خواهد داشت. لذا انجام چنین تحقیقاتی در توسعه و پیشرفت منطقه مذکور ضروری به نظر می رسد. در این میان، منطقه آزاد تجاری خارجی ارس یکی از مناطق آزاد ایران است که در شمال استان آذربایجان شرقی قرار دارد. در این تحقیق سعی می شود به ارائه الگویی برای تعیین عوامل تاثیرگذار بر جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد تجاری خارجی ارس پرداخته شود.

اهداف پژوهش

عامل امکانات بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیر دارد.
 عامل مکان یابی بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیر دارد.
 عامل اقتصادی بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیر دارد.
 عامل حمایتی بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیر دارد.
 عامل سیاستگذاری بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیر دارد.
 عامل قوانین و مقررات بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیر دارد.
 عامل مدیریت بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیر دارد.

فرضیه های تحقیق

- عامل امکانات بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیرگذار می باشد.
- عامل مکان یابی بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیرگذار می باشد.
- عامل اقتصادی بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیرگذار می باشد.
- عامل حمایتی بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیرگذار می باشد.
- عامل سیاستگذاری بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیرگذار می باشد.
- عامل قوانین و مقررات بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیرگذار می باشد.
- عامل مدیریت بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیرگذار می باشد.

روش تحقیق

پژوهش از حیث هدف، کاربردی است، زیرا از یک طرف نتایج پژوهش به صورت کاربردی در منطقه تجاری خارجی ارس به کار گرفته خواهد شد و از طرف دیگر نتایج پژوهش می‌تواند توسط مدیران هم تراز مورد استفاده قرار گیرد. از لحاظ روش، پژوهش پیمایشی، میدانی و از نوع همبستگی است، زیرا پژوهش در میان گروه خاصی در جامعه و با استفاده از پرسشنامه است و به دنبال کشف و بررسی رابطه علی و معلولی بین متغیرهای بیان شده است و همچنین به صورت کتابخانه‌ای و با مطالعه مقالات، کتب و مجلات بوده است. جامعه آماری در این تحقیق کارشناسان منطقه تجاری خارجی ارس، اساتید و صاحب نظران آشنا با مقوله مناطق آزاد (بالاخص منطقه آزاد تجاری خارجی ارس) و همچنین سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی واقع در منطقه آزاد تجاری خارجی ارس را در بر می‌گیرد که تعداد آن‌ها ۱۷۴ در نظر گرفته شده است. جهت توزیع پرسشنامه از روش تصادفی ساده (غیر احتمالی) نیز استفاده شده است. برای تعیین حجم نمونه جامعه آماری از فرمول کوکران استفاده شده است که با توجه به اینکه حجم جامعه مورد بررسی ۱۷۴ گزارش داده شده و برای اطمینان از نرخ بازگشت پرسشنامه‌ها ۱۳۵ پرسشنامه توزیع و پس از جمع‌آوری تعداد ۱۲۰ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. به منظور بررسی همسانی درونی سؤالات پرسشنامه‌ها، ضریب آلفای کرونباخ (براساس نتایج ۱۲۰ پرسشنامه که بین آزمودنی‌ها توزیع گردید) برای هر یک از عوامل به‌طور جداگانه محاسبه گردید. در واقع با تعداد ۳۰ پرسشنامه به عنوان ملاک سنجش آلفای کرونباخ را در نرم‌افزار اسپس اس اس بررسی و نتایج مورد تحلیل قرار داده شد. مقادیر ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای بخش‌های مختلف پرسشنامه مورد استفاده نشان می‌دهد که این ابزار از قابلیت اعتماد لازم برخوردار می‌باشد، نتایج در جدول (۱) ارائه شده است. نتایج حاصل از انجام این پژوهش بیانگر این امر است که نتایج حاصل از پایایی پرسشنامه مربوط مورد تایید قرار گرفته شده است زیرا آلفای کرونباخ تمامی سازه‌ها بیشتر از ۰/۷ بدست آمده است.

کشورها به شدت تحت تأثیر کیفیت نهادها و شرایط اقتصادی، سیاسی و موقعیت کشور میزبان است. نتایج تخمین‌ها نشان می‌دهد که شاخص حکمرانی خوب در تمامی مدل‌های آزمون شده اثر مثبت و معناداری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته است، درحالی‌که آزادی اقتصادی اثر منفی و معنی‌داری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته است. نتایج به دست آمده از برآورد مدل، حاکی از مثبت و معنی‌دار بودن تأثیرگذاری منابع طبیعی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در تمامی مدل‌های آزمون شده به غیر از گروه کشورهای غیر صادرکننده منابع طبیعی است. دیندا^۵ (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان «عوامل تعیین‌کننده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به نیجریه» به بررسی عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) در نیجریه در دوره ۲۰۰۶-۱۹۷۰ پرداخته است. این مطالعه نشان می‌دهد که ذخایر منابع طبیعی، شدت تجارت و عاملی مانند تورم و نرخ ارز بر جریان FDI در نیجریه تأثیرگذار است و در طولانی مدت اندازه بازار بر جذب FDI تأثیر ندارد. ون فی لان و کی بین^۶ (۲۰۰۹) پژوهشی با عنوان «تجزیه و تحلیل عوامل اقتصادی جذب FDI در غرب چین پس از اصلاحات و باز شدن اقتصادی» انجام داده است. در این مقاله، شهر چنگدو به عنوان نمونه در نظر گرفته شده و از روش هم‌انباشتگی برای تجزیه و تحلیل عوامل اقتصادی در جذب FDI در غرب چین در ۳۰ سال گذشته استفاده شده است و نتایج تجزیه و تحلیل نشان می‌دهد که رشد اقتصادی سریع‌تر، درجات باز بودن بالاتر و سرمایه‌گذاری در دارایی‌های ثابت عوامل اقتصادی مهم برای جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی در شهر چنگدو است. جیمز بی‌انگ^۷ (۲۰۰۷) در مقاله خود به بررسی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اقتصاد مالزی طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۵ پرداخته است. بر اساس نتایج تحقیق، اندازه بازار و GDP حقیقی اثر مثبت و معنی‌دار بر جذب FDI دارد. همچنین افزایش سطح توسعه مالی (نسبت اعتبارات بخش خصوصی به GDP)، توسعه زیرساخت‌ها و درجه باز بودن بر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مثبت دارد. از طرف دیگر، افزایش نرخ مالیات و افزایش نرخ ارز حقیقی بر جریان ورودی FDI تأثیر منفی می‌گذارد.

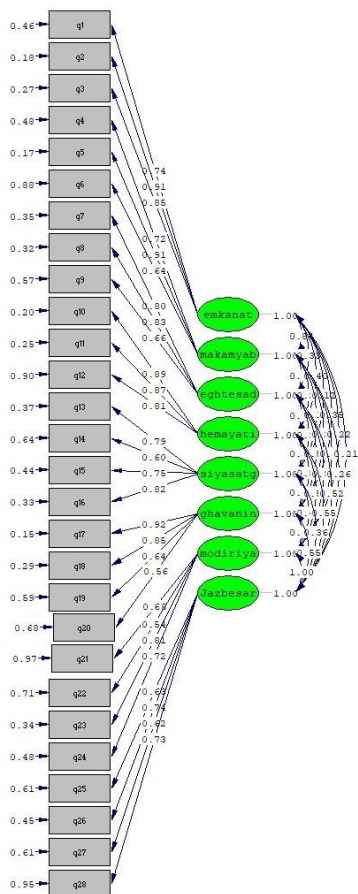
^۷ Jemzbeeng

^۵ Dinda

^۶ Vanfelan & ki yeen

جدول (۱) میزان آلفای کرونباخ شاخص‌ها و سازه‌های پژوهش

شماره	سازه	آلفای کرونباخ
۱	عوامل امکانات	۰,۸۷۰
۲	عوامل مکان یابی	۰,۹۵۰
۳	عوامل اقتصادی	۰,۸۱۰
۴	عوامل حمایتی	۰,۷۹۰
۵	عوامل سیاستگذاری	۰,۸۸۵
۶	عوامل قوانین و مقررات	۰,۷۹۶
۷	مدیریت	۰,۹۰۱

Chi-square=505.85, df=283, P-value=0.00000, RMSEA=0.051

یافته‌های پژوهش

بررسی مدل پژوهش طی دو مرحله انجام می‌شود. مرحله اول مدل بیرونی پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد. در مرحله دوم نوبت به بررسی مدل درونی می‌رسد، در بررسی مدل بیرونی پژوهش ابتدا بار عاملی سوالات (یا شاخص‌های) پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس پایایی و به دنبال آن روائی مدل درونی بررسی می‌شود. بارهای عاملی از طریق محاسبه مقدار همبستگی شاخص‌های یک سازه با آن سازه محاسبه می‌شوند که اگر این مقدار برابر و یا بیشتر از مقدار ۰/۵ شود مؤید این مطلب است که واریانس بین سازه و شاخص‌های آن از واریانس خطای اندازه‌گیری آن سازه بیشتر بوده و پایایی در مورد آن مدل اندازه‌گیری قابل قبول است. همانطور که ملاحظه می‌شود بار عاملی کلیه شاخص‌های تحقیق از ۰/۵ بیشتر می‌باشد.

شکل (۲) مدل اندازه‌گیری اولیه در حالت تخمین ضرایب استاندارد

برازش مدل اندازه‌گیری اولیه

مدل مشاهده شده در نمونه‌ی پژوهش که با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده از عملیات میدانی بدست آمده است باید با مدل مورد انتظار در جامعه واقعی تطابق و مشابهت داشته باشد. برای این منظور تا کنون محققین بیش از ۵۳ شاخص برازشی را ارائه نموده‌اند که مدل‌ها را از زوایای مختلف با مدل مورد انتظار در جامعه مقایسه می‌کند. اما اکثریت محققین بر تعدادی از این شاخص‌ها اتفاق نظر دارند که محقق در سه دسته شاخص‌های مقتصد، شاخص‌های مطلق و شاخص‌های مقایسه‌ای که برآمده از ادبیات آماری است آن‌ها را دسته‌بندی کرده است.

برازش مدل اندازه گیری

جدول (۴) بررسی روایی واگرا فورنل و لارکر

جد ب سر ماهه	مدیریت	قوا نین	سیاست گذاری	حما یی	اقتصا دی	مک انی ایی	امکانا ت
							امکانات
							۰,۷ ۱۲۰
							مکانی ایی
							۰,۲ ۳۲
							اقتصاد ی
							۰,۴ ۵۶
							حمایتی
							۰,۴ ۱۰
							سیاست گذاری
							۰,۳ ۲۱
							قوانین
							۰,۴ ۶۵
							مدیریت
							۰,۴ ۵۳
							جذب سرمایه
							۰,۴ ۸۷

در این قسمت از پژوهش محقق به بررسی شاخص های اثر گذار بر جذب سرمایه پرداخته است.

جدول (۲) شاخص های برازش مدل اندازه گیری اصلاح شده

شاخص های برازش	نوع شاخص برازش	حد مجاز	مقدار بدست آمده
Chi square/df	شاخص های مقتصد	کوچکتر از ۳	۱,۷۸
RMSEA	شاخص های مقتصد	کوچکتر از ۰,۰۸	۰,۰۵۲
PNFI	شاخص های مقتصد	بزرگتر از ۰,۵	۰,۸۳
GFI	شاخص های مطلق	بزرگتر از ۰,۸	۰,۸۸
AGFI	شاخص های مطلق	بزرگتر از ۰,۸	۰,۸۶
NFI	شاخص های مقایسه ای	بزرگتر از ۰,۹	۰,۹۵
NNFI	شاخص های مقایسه ای	بزرگتر از ۰,۹	۰,۹۷
CFI	شاخص های مقایسه ای	بزرگتر از ۰,۹	۰,۹۸
RFI	شاخص های مقایسه ای	بزرگتر از ۰,۹	۰,۹۴
IFI	شاخص های مقایسه ای	بزرگتر از ۰,۹	۰,۹۸

خوشبختانه کلیه شروط لازم جهت بررسی میزان روایی و پایایی در این پژوهش برقرار است و محقق می تواند به مرحله نهایی SEM یعنی آزمون فرضیات برای تشخیص رد یا تایید آن ها در قالب مدل ساختاری برود.

مدل ساختاری

جدول (۳) بررسی روایی و پایایی سازه

پس از بررسی برازش مدل های اندازه گیری نوبت به برازش مدل ساختاری پژوهش می رسد. بخش مدل ساختاری برخلاف مدل های اندازه گیری، به سؤالات متغیرهای آشکار مربوط نیست و تنها متغیرهای پنهان همراه با روابط میان آنها بررسی می شود. معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه گیری و بخش ساختاری مدل سازی معادلات ساختاری به کار می رود و نشان از تأثیری دارد که یک متغیر برون زا بر یک متغیر درون زا می گذارد. نکته ضروری این است که مقدار R^2 تنها برای سازه های وابسته (درون زا) مدل محاسبه می گردد و در مورد سازه های برون زا، مقدار این معیار صفر است. هر چه مقدار R^2 مربوط به سازه های درون زای یک مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ را به عنوان ملاک سنجش R^2 برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی بودن برازش بخش ساختاری مدل به وسیله معیار R^2 در نظرمی گیرد که در جدول (۵) مشاهده می شود.

	CR	AVE	MSV	ASV
عامل امکانات	۰,۸۳۷	۰,۵۰۸	۰,۵۴۵	۰,۳۱۸
عامل مکان یابی	۰,۸۸۵	۰,۶۱۱	۰,۱۶۷	۰,۰۹۱
عامل اقتصادی	۰,۸۸۴	۰,۵۶۰	۰,۴۵۴	۰,۲۴۴
عامل حمایتی	۰,۸۳۹	۰,۵۱۳	۰,۲۶۳	۰,۱۵۰
عامل سیاستگذاری	۰,۸۴۲	۰,۵۲۰	۰,۶۳۶	۰,۲۱۱
عامل قوانین و مقررات	۰,۸۲۲	۰,۶۱۱	۰,۴۵۶	۰,۲۰۲
عامل مدیریت	۰,۸۱۰	۰,۶۲۳	۰,۴۲۱	۰,۲۱۵
عامل جذب سرمایه	۰,۸۱۱	۰,۵۲۱	۰,۴۴۱	۰,۳۲۱

جدول (۶) آزمون فرضیات پژوهش

فرضیات	ضریب مسیر	TVALUE	نتیجه فرضیه
H ₁	۰,۱۸	۱۳,۲۲	تایید می شود
H ₂	۰,۴۹	۱۰,۱۴	تایید می شود
H ₃	۰,۳۴	۲۰,۰۴	تایید می شود
H ₄	۰,۳۸	۱۴,۹۷	تایید می شود
H ₅	۰,۲۱	۱۲,۸۷	تایید می شود
H ₆	۰,۱۴	۹,۰۴	تایید می شود
H ₇	۰,۴۲	۷,۰۸	تایید می شود

نتیجه گیری و پیشنهادات

فرضیه اول: عامل امکانات بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری تاثیر مثبتی داشته است. با توجه به نتایج حاصل از انجام این پژوهش محقق در پژوهش پیش رو به این نتیجه دست یافته است که عامل امکانات توانسته است تاثیر مثبتی بر جذب سرمایه در منطقه تجاری ارس داشته است.

فرضیه دوم: نتایج حاصل از انجام این پژوهش بیانگر میزان تاثیر عامل مکان یابی بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی

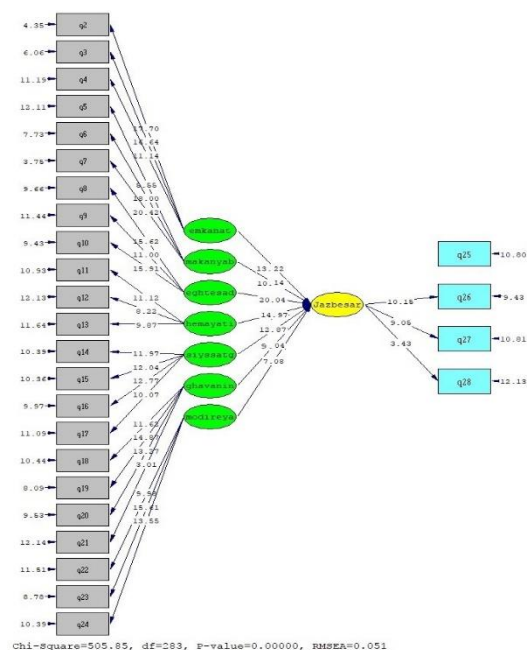
است عامل موقعیت مکانی منطقه ویژه ارس و نزدیکی به ترکیه به عنوان مهمترین شریک تجاری منطقه و دروازه مبادلات تجاری با کشورهای اروپایی باعث شده است که این منطقه بتواند سرمایه های بسیاری را جذب کند بنابراین این فرضیه تایید شده است.

فرضیه سوم: عامل اقتصادی بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیر معناداری دارد. با توجه به اینکه امروزه کلید موفقیت هر سازمانی وجود سرمایه اقتصادی است در این پژوهش محقق با توجه به اینکه عامل اقتصادی را به عنوان مهمترین بعد اثر گذار بر جذب سرمایه معرفی کرده است و با توجه به بررسی که در این مدت انجام داده به این نتیجه دست یافته است که عامل اقتصادی توانسته است تاثیر مثبتی بر جذب سرمایه در منطقه تجاری

جدول (۵) ضریب تعیین R²

ردیف	میزان
ضریب تعیین R ²	۰,۴۰

پس از پی بردن به این مطلب که یک متغیر رابطه میان دو متغیر را تعدیل میکند،

شکل (۳) مدل ساختاری پژوهش (ضریب معناداری)

هدایت و کنترل است که برای دستیابی به اهداف سازمانی و براساس نظام ارزشی مورد قبول صورت می‌گیرد در این پژوهش محقق به بررسی تاثیر عامل مدیریت بر جذب سرمایه گذاری پرداخته است و این عامل در این پژوهش تایید شده است.

پیشنهادات حاصل از تحقیق

جذب سرمایه گذاری به عنوان یکی از مهمترین پله های توسعه اقتصادی محسوب می‌شود. موفقیت و پیشرفت در این زمینه مستلزم شناخت عوامل تاثیرگذار بر آن و بررسی اهمیت هر یک از عوامل مذکور می‌باشد. گرچه تحقیقات نشان می‌دهد که عوامل متعددی بر جذب سرمایه گذاری بسته به شرایط مکانی و زمانی تاثیر دارد اما این تحقیق به بررسی و مطالعه عوامل مؤثر بر جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد تجاری خارجی ارس در سال ۱۳۹۸ پرداخت.

نتایج حاصله از تحقیق نشان داد که عوامل مؤثر بر جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد تجاری خارجی ارس عبارتند از عامل امکانات، عامل مکان یابی، عامل اقتصادی، عامل حمایتی، سیاست گذاری، قوانین و مقررات و مدیریت، بدین معنی که می‌توان با تقویت و تضعیف این عوامل بر جذب سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد تجاری خارجی ارس تاثیر گذاشت. به عبارت دیگر توجه به عوامل مؤثر لازمه ارتقاء جذب سرمایه گذاری می‌باشد. چنانچه مسؤلان ذی ربط در صدد موفقیت در زمینه جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی باشند، می‌توانند به بررسی این عوامل و ایجاد تغییر در آن‌ها به سمت نیل به هدف نهایی بپردازند. به این دلیل که هر یک از این عوامل (امکانات، عامل مکان یابی، عامل اقتصادی، عامل حمایتی، سیاست گذاری، قوانین و مقررات و مدیریت)، بر جذب سرمایه گذاری تاثیر دارند. در این راستا با توجه به نتایج فرضیات موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- چنانچه مسؤلان و مدیران ذی ربط بخواهند موفقیت بیش از پیش در امر جذب سرمایه گذاری بدست آورند و در این زمینه به طور هدفمند عمل نمایند، بایستی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه گذاری را مد نظر قرار دهند و از طریق ایجاد تغییر در آن‌ها به سمت توسعه و پیشرفت اقتصادی گام بردارند. بدیهی است که ایجاد تغییرات هدفمند و مؤثر در این زمینه می‌تواند

خارجی ارس بگذارد بنابراین در این پژوهش عامل اقتصادی تایید شده است.

نتایج حاصل از انجام این پژوهش بیانگر این امر است که بهبود خدمات توانسته است بر بر عدالت ادراک شده مشتری از خدمات تاثیر گذار باشد.

فرضیه چهارم: عامل حمایتی بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس تاثیرگذار است زیرا با توجه به مثبت شدن دیر عامل ها در این پژوهش می‌توان به خوبی بیان کرده که عامل حمایت در این سازمان اتفاق افتاده و تاثیرات مثبت خود را بر سازمان گذاشته است.

فرضیه پنجم: در این پژوهش محقق با بررسی موقعیت سازمانی ارس متوجه این مساله شده‌است که معافیت مالیاتی ۲۰ ساله از تاریخ بهره برداری برای انواع فعالیتهای اقتصادی، معافیت از عوارض گمرکی و سود بازرگانی برای واردات مواد اولیه و ماشین آلات، امکان صدور کالای تولید شده با رعایت قوانین ارزش افزوده به داخل کشور که با عنوان عوامل سیاسی در اینجا بیان شده اند توانسته است بر جذب سرمایه گذاری تاثیر مثبت ایجاد کند.

فرضیه ششم: قوانین و مقررات بر جذب سرمایه گذاری در منطقه تجاری خارجی ارس

بنا به تعاریف بین المللی، منطقه آزاد و محدود، حراست شده بندری و غیربندری است که از شمول برخی از مقررات جاری کشور متبوع خارج بوده و با بهره گیری از مزایایی نظیر معافیت های مالیاتی، بخشودگی سود و عوارض گمرکی، عدم وجود تشریفات زاید ارزی، اداری و مقررات دست و پاگیر و همچنین سهولت و تسریع در فرایندهای صادرات و واردات با جذب سرمایه گذاری خارجی و انتقال فناوری به توسعه سرزمین اصلی کمک می‌کند در این پژوهش محقق با بررسی تاثیر قوانین و مقررات که در حوزه صادرات در کشور وجود دارد محقق به این نتیجه دست یافته است که این عوامل نه تنها باعث عدم جذب سرمایه در کشور نشده است بلکه باعث جذب سرمایه در کشور ما و در منطقه اقتصادی ارس شده است.

فرضیه هفتم: مدیریت فرآیند به کار گیری مؤثر و کار آمد منابع مادی و انسانی در برنامه ریزی سازماندهی، بسیج منابع و امکانات،

کار باید جدی تلقی شود. همچنین بی سوادگی گسترده و فقدان بنیان صنعتی پیشرفته، معضلی است که باید از طریق آموزش نیروی انسانی و با برگزاری دوره‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای در منطقه به رفع آن پرداخت.

موفقیت مناطق آزاد، به خصوص منطقه آزاد ارس با توجه به موقعیت خاص جغرافیایی منطقه در گرو امنیت اقتصادی کشور است که باید از طریق قوانین و مقررات جاری مورد توجه قرار گیرد. هر کشور باید با استقرار نظم حقوقی و نهادی معطوف به رشد تولید و تجارت، شرایط باثباتی را برای فعالیت‌های بخش خصوصی در مناطق آزاد بوجود آورد و از راه تغییر مناسب قوانین و مقررات؛ به خصوص قوانین سرمایه‌گذاری و مقررات ناظر بر حرکت و انتقال سرمایه و سود و قوانین کار؛ علاوه بر تأمین امنیت و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری و تقویت انگیزه‌ها، زمینه‌های مناسبی در تسهیلات مالی و غیر مالی لازم برای جلب سرمایه‌گذاری فراهم سازد.

ابهام زدایی از قوانین و مقررات جاری از طریق نقد و اصلاح پاره‌ای از قوانین و مقررات، بهبود روش‌ها و آسان و منطقی کردن مقررات و همچنین شناخت قواعد و فراهم کردن ساز و کارهای لازم از طریق به رسمیت شناختن تساوی حقوق طرفین در قراردادهای مالی و فراهم کردن عوامل ایجاد اعتماد متقابل و تضمین کافی توسط قوانین و مقررات برای آن‌ها؛

اختصاص بودجه به منطقه آزاد ارس از محل بودجه عمومی کشور، به منظور ساخت و تأسیس امکانات زیربنایی و زیرساخت‌های اساسی منطقه و انجام سرمایه‌گذاری‌های عظیم دولتی در این خصوص؛

به دلیل کمبود زمین در اختیار منطقه جهت واگذاری به سرمایه‌گذاران مستعد به منظور ایجاد صنایع تولیدی و خدماتی، بهتر است بودجه‌های مناسبی (بودجه عمومی کشور و بودجه سازمان منطقه آزاد تجاری-خارجی ارس) جهت تهیه و خریداری زمین و اراضی مستعد در منطقه جهت واگذاری به سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی اختصاص داده شود.

مثمر ثمر بوده و در دست یابی به سرمایه‌گذاری مورد نیاز مؤثر واقع گردد.

دستیابی به اهداف کلان منطقه آزاد ارس مستلزم برنامه‌ریزی صحیح یا تعیین اولویت‌های مربوط و اتخاذ استراتژی‌های مناسب و مستلزم صرف زمان و کار فراوان خواهد بود که این امر نیازمند وجود مدیریت اجرایی قوی و کارا است. لذا بدین منظور نیاز به انجام دو اقدام ذیل، ضروری به نظر می‌رسد:

الف) حفظ نیروهای متخصص و کارآمد و مدیران کارآفرین؛

ب) جذب و جلب نیروهای کارآمد و مدیران کارآفرین؛

مدیران منطقه باید مانع از بروز بوروکراسی و تشریفات زائد اداری شوند و در رسیدگی به درخواست‌های سرمایه‌گذاری و صدور مجوز شرکت‌ها جهت تأسیس و یا جهت ورود به منطقه سرعت عمل به خرج دهند. لذا لازم است نهادها و تشکیلات سازمان منطقه آزاد ارس و دفاتر نمایندگی کلیه ادارات و سازمان‌ها و نهادهای دیگر در مقوله سرمایه‌گذاری با عملکرد منظم و منسجم خود، تحت مدیریت واحد و مستقر در منطقه قرار بگیرند.

مدیران سازمان منطقه آزاد ارس باید با انجام هزینه‌های لازم در زمینه مطالعات و تحقیقات بازاریابی و اتخاذ سیاستی صحیح از طریق تنظیم و تهیه یک استراتژی بازاریابی خارجی و شناخت و مدیریت بر بازار، تولیدکنندگان را در تحقق اهداف، ذی‌نفع نموده و انگیزه آن‌ها را برای حضور هر چه بیشتر فراهم آورند. مدیران منطقه باید در اطلاع‌رسانی صحیح و به موقع قوانین، مزایا و شرایط مساعد سرمایه‌گذاری نزد سایر کشورها کوشا باشند و این تلاش برای توسعه و تبلیغ مدیران اجرایی منطقه را می‌توان به سه مرحله زیر تقسیم کرد: - اطلاع‌رسانی به مشتریان بالقوه به شیوه‌ای که علاقه آن‌ها را برانگیزد؛ - تلاش برای متقاعد ساختن مشتریان به سرمایه‌گذاری در منطقه؛ - تلاش برای حمایت و تضمین موفقیت و امنیت سرمایه‌گذاری در منطقه؛

مدیریت منطقه آزاد ارس باید توجه بیشتری به عرضه نیروی انسانی نماید. رفع موانع فرهنگی در مقابل مشارکت زنان در بازار

- تقویت و تسریع در ایجاد زیرساخت‌های پیشرفته از جمله فرودگاه مجهز در منطقه، تاسیسات مدرن شهری و غیره؛
- استفاده از منابع طبیعی و جاذبه‌های گردشگری استان آذربایجان شرقی و شهر جلفا جهت ایجاد ظرفیت‌های جدید گردشگری، پارک‌های تفریحی مناسب و مجتمع‌های اقامتی مناسب برای تقویت صنعت گردشگری منطقه و کشور جهت کسب و افزایش درآمد ارزی و ریالی؛

منابع

- گرابی نژاد، غلامرضا، دقیقی اصلی، علیرضا، استاد رمضان، آذین سادات. (۱۳۹۳). تأثیر عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با تأکید بر متغیرهای نهادی و ساختاری اقتصاد مالی، ۸-۱۲۵-۲۳-۲۹
- افتخاری، رکن الدین، عبدالرضا، وجدانی، تهرانی، هدیه، علی راضیانی، ابراهیم. (۲۰۰۹). مقاله ارزیابی و اولویت بندی مناطق آزاد تجاری ایران با استفاده از روش (MADM)، ۳، ۱۴۳-۱۴۶
- شاکری-عباس، سلیمی-فریدون. (۱۳۸۵). عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد چابهار و الویت بندی آنها با استفاده از تکنیک ریاضی AHP، پژوهشنامه اقتصادی ۵، ۲۱-۱۳۵-۱۲۱
- Asiedu, E. (۲۰۰۲) "On the Determinants of Foreign Direct Investment to Dveloping Countries; Is Africa Different? "World Development, Vol. ۳۰ (۱),
- Dinda, Soumyananda. (۲۰۱۰). "Factors Determining FDI to Nigeria: An Empirical Investigation", Chandragupt Institute of Management Patna (CIMP), Patna - ۱, Bihar, India.
- James B, Ang. (۲۰۰۷). "DetermInants of Foreign Direct Investment in
- Malaysia", Journal of Policy ModelIng, vol. ۳۰, pp. ۱۸۵-۱۸۹.PP; ۱۰۷-۱۱۹.